

V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O INDUSTRIJSKOJ BAŠTINI
RIJEKA I INDUSTRIJSKO GRADITELJSKO NASLIJEĐE
Baština arhitekture i građevinarstva

5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON INDUSTRIAL HERITAGE
RIJEKA AND THE INDUSTRIAL BUILDING HERITAGE
Architecture and Civil Engineering Heritage

Nakladnik / Publisher

PRO TORPEDO Rijeka

Udruga za promicanje i očuvanje riječke industrijske baštine
Society for Promotion and Protection of Rijeka's Industrial heritage
Rijeka, Dolac 1/II.

Za nakladnika / For the publisher

Daina Glavočić

Urednici / Editors

Nana Palinić, Jasna Rotim Malvić, Velid Đekić

Recenzenti / Consulting editors

akademik Boris Magaš, Zagreb, Hrvatska

prof. dr. sc. Zlatko Jurić, Zagreb, Hrvatska

prof. dr. sc. Brigitta Mader, Beč, Austrija

prof. dr. sc. Sonja Ifko, Ljubljana, Slovenija

prof. dr. sc. Irvin Lukežić, Rijeka, Hrvatska

prof. dr. sc. Željko Arbanas, Rijeka, Hrvatska

prof. dr. sc. Bernard Franković, Rijeka, Hrvatska

prof. dr. sc. Julija Lozzi Barković, Rijeka, Hrvatska

prof. dr. sc. Robert Mohović, Rijeka, Hrvatska

prof. dr. sc. Serđo Klapčić, Rijeka, Hrvatska

doc. dr. sc. Nana Palinić, Rijeka, Hrvatska

doc. dr. sc. Zlatko Karač, Zagreb, Hrvatska

doc. dr. sc. Amir Čaušević, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

doc. dr. sc. Dražen Bošković, Rijeka, Hrvatska

doc. dr. sc. Katja Marasović, Split, Hrvatska

dr. sc. Berislav Valušek, Rijeka, Hrvatska

mr. sc. Jasna Rotim Malvić, Rijeka, Hrvatska

mr. sc. Ervin Dubrović, Rijeka, Hrvatska

mr. sc. Josip Rubinić, Rijeka, Hrvatska

mr. sc. Velid Đekić, Rijeka, Hrvatska

mr. sc. Daina Glavočić, Rijeka, Hrvatska

Jelena Dunato, Rijeka, Hrvatska

Lektura i korektura / Language editing and proofreading

Gordana Ožbolt

Prijevod / Translation

Andy Jelčić

Suradnik na prijevodu / Translation assistant

Martin Mayhew

Oblikovanje naslovnice / Cover design

Ivica Oreb, Studio Oblik Rijeka

Grafička priprema / Layout

Tempora Rijeka

Tisak / Print

Grafika Helvetica Rijeka

Naklada / Edition

200 primjeraka / 200 pcs

V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O INDUSTRIJSKOJ BAŠTINI
5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON INDUSTRIAL HERITAGE

**RIJEKA I INDUSTRIJSKO
GRADITELJSKO NASLIJEĐE**
Baština arhitekture i građevinarstva

***RIJEKA AND THE INDUSTRIAL
BUILDING HERITAGE***
Architecture and Civil Engineering Heritage

Rijeka, 25. – 26. svibnja 2012. / *Rijeka, 25th – 26th May, 2012*

**ZBORNİK RADOVA
CONFERENCE PROCEEDINGS**

Urednici / *Editors*
Nana Palinić
Jasna Rotim Malvić
Velid Đekić

Organizatori konferencije / Conference Organizers

PRO TORPEDO Rijeka

Udruga za promicanje i očuvanje riječke industrijske baštine

Association for Promotion and Protection of Rijeka's Industrial Heritage

i / and

Građevinski fakultet u Rijeci / *Faculty of Civil Engineering in Rijeka*

Filozofski fakultet u Rijeci / *Faculty of Humanities and Social Sciences in Rijeka*

U suradnji / in Cooperation

Sveučilište u Rijeci – *University of Rijeka*

Grad Rijeka – *City of Rijeka*

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – *Ministry of Culture of the Republic of Croatia*

Primorsko-goranska županija / *Primorsko-Goranska County*

Organizacijski odbor / Organizing Committee**Predsjednica / Chairwoman**

mr. sc. Daina Glavočić, PRO TORPEDO Rijeka

Članovi / Members

mr. sc. Velid Đekić, PRO TORPEDO Rijeka

dr. sc. Jakov Karmelić, PRO TORPEDO Rijeka

dr. sc. Julija Lozzi-Barković, PRO TORPEDO Rijeka

dr. sc. Nana Palinić, PRO TORPEDO Rijeka

mr. sc. Jasna Rotim Malvić, PRO TORPEDO Rijeka

Miljenko Smokvina, dipl. oec., PRO TORPEDO Rijeka

Ivana Golob, mag., PRO TORPEDO Rijeka

Kristina Pandža, mag., PRO TORPEDO Rijeka

Znanstveni odbor / Scientific Committee**Predsjednik / Chairman**

prof. dr. sc. Pero Lučin, rektor Sveučilišta u Rijeci

Članovi / Members

prof. dr. sc. Aleksandra Deluka Tibljaš, Građevinski fakultet Rijeka

mr. sc. Daina Glavočić, Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka

prof. dr. sc. Serdo Kos, Pomorski fakultet Rijeka

prof. dr. sc. Zdravko Lenac, Odjel za fiziku Rijeka

doc. dr. sc. Nana Palinić, Građevinski fakultet Rijeka

prof. dr. sc. Goran Turkalj, Tehnički fakultet Rijeka

prof. dr. sc. Predrag Šustar, Filozofski fakultet Rijeka

prof. dr. sc. Vesna Dragčević, Građevinski fakultet Zagreb

prof. dr. sc. Alen Harapin, Arhitektonski, građevinski i geodetski fakultet Split

prof. mr. sc. Boris Koružnjak, Arhitektonski fakultet Zagreb

prof. dr. sc. Damir Markulak, Građevinski fakultet Osijek

Izdavanje zbornika pomogli su / Publishing of Conference Proceedings is supported by

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske

Primorsko-goranska županija

Grad Rijeka

Sveučilište u Rijeci

Građevinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

KAZALO / TABLE OF CONTENTS

Riječ predsjednice <i>Pro Torpeda</i>	13
Riječ urednika	15
Zaključak V. međunarodne konferencije o industrijskoj baštini	17

TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe / Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Teorija / Theory 21

Axel Föhl

Endless Possibilities – The World Wide Reuse of Industrial Buildings as a Cultural and Economical Asset – Forty Years of Industrial Archaeology / Beskonačne mogućnosti – širom svijeta raširena prenamjena industrijskih građevina kao kulturnog i ekonomskog dobra – četrdeset godina industrijske arheologije	23
--	----

Stanislav Jože Južnič

Franc Anton Steinberg (1684 – 1765) the Investigator of Forests, Roads and Sea in Rijeka / Franc Anton Steinberg (1684.–1765.), istraživač šuma, putova i mora u Rijeci	39
---	----

Tamara Rogić

Give Rijeka a Second Chance: Industrial Buildings as a Catalyst of Urban Transformation / Dajte Rijeci drugu priliku: Industrijske zgrade kao katalizatori urbanih promjena	55
---	----

Beáta Molnárová

The Classification of Values of Industrial Heritage in Slovakia / Klasifikacija vrijednosti industrijskog naslijeđa u Slovačkoj	73
---	----

Michal Ganobjak

Materials and Technologies in the Conservation of Industrial Heritage / Materijali i tehnologije u konzervaciji industrijskog naslijeđa	87
---	----

Veronika Kvardová

Decoration of Industrial Buildings / Dekoracija industrijskih građevina	95
---	----

Emilija Kastelić

Industrial and Cultural Heritage of Rijeka Related to the Integrated Architect Concept / Industrijsko-kulturna baština Rijeke u vezi s konceptom integriranog arhitekta	113
---	-----

Ljiljana Šepić, Zrinka Barišić Marenić, Andrej Uchytíl

Situacija na području zaštite i revitalizacije industrijske baštine u Hrvatskoj od 2000. godine. Promišljanje afirmacije Rijeke kao hrvatskog Ironbridgea / Situation in the Field of Protection and Revitalization of Industrial Heritage in Croatia since 2000. Study of Rijeka's Recognition as Croatian Ironbridge	115
--	-----

TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe / Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Građevinarstvo / Civil Engineering	133
<hr/>	
Sergije Babić, Aleksandra Deluka-Tibljaš, Sanja Šurdonja, Lorella Mekić, Srđan Škunca	
Rijeka – razvoj prometne infrastrukture do 20. stoljeća / City of Rijeka – Development of Traffic Infrastructure before the 20 th Century	135
Eva Králová	
Historic Postal Road <i>Via Magna</i> and its Facilities / Povijesna poštanska cesta <i>Via Magna</i> i njezini sadržaji	137
Emir Trožić, Edin Smajić	
Hydrotehničko graditeljsko naslijeđe Unsko-sanskog kantona / Hydrotechnical Building Heritage of the Una-Sana Canton	147
Elvis Žic, Nana Palinić, Larsen Čebuhar, Ivan Kajapi	
Brana i akumulacija Valići na vodotoku Rječine / Dam and Valići Water Storage Facility on the Rječina Watercourse	165
Danko Holjević	
Mogućnosti revitalizacije donjeg toka Rječine u kontekstu novih urbanističkih promišljanja grada Rijeke / Possibilities of Revitalization Lower Rječina in the Context of Urban Planning Solutions of the City of Rijeka	183
Tomáš Hanáček, Peter Kardoš	
The Bridge as a Part of the River Square Concept / Most kao dio koncepta riječnog trga	185
Ivana Štimac Grandić, Lucija Kuželički	
Mostovi preko Rječine na lokaciji današnjega Titova trga – povijesni pregled / Bridges Across Rječina at the Location of Today's Tito Square – a Historical Overview	187
Diana Car-Pušić, Ivona Gudac	
Utjecaj industrijalizacije na razvoj nauke o organizaciji / Influence of Industrialization on the Development of Organization Science	203
TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe / Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Industrijska baština gradova / Industrial Heritage of Cities	215
<hr/>	
Vlatko Čakširan	
Industrijska baština grada Siska / Industrial Heritage of the City of Sisak	217
Edin Smajić, Emir Trožić	
Industrijsko graditeljsko naslijeđe Sarajeva / Industrial Architectural Heritage of Sarajevo	235
Maja Bilušić	
Krajolik utvrda otoka Visa / Fortification Landscape on the Island of Vis	251
Sonja Ifko	
Building of the <i>Südbahn</i> Railways Workshops in Maribor and Its Impact on the City's Urbanisation / Zgrade radionica <i>Südbahn</i> željeznica u Mariboru i njihov utjecaj na urbanistički razvoj grada	265

Mirta Čok

Bolnice u Trstu između 19. i 20. stoljeća / Hospitals in Trieste between 19th and 20th Century 279

Iva Mrak

Analiza mogućnosti korištenja lučkog skladišta XIV (danas 17) u riječkoj luci upotrebom višekriterijskog modela procjene baštine / Analysis of the Possibilities for the Use of the Port Warehouse 14 (Today 17) in the Harbour of Rijeka Through a Multi-criteria Heritage Assessment Model 283

Josipa Bilić

Prva dalmatinska tvornica cementa i njeni dekorativni proizvodi / First Cement Factory in Dalmatia and Its Decorative Products 301

Martina Bilanović, Miranda Prlenda, Merica Pletikosić, Kajo Ferić, Alen Harapin

Proizvodnja cementa na području Splita i zaštita okoliša / Cement Production in the Split Area and the Protection of the Environment 311

TEMA / TOPIC: Pomorstvo i proizvodnja torpeda / Seafaring and Torpedo Production ... 313**Miljenko Smokvina**

Ispitivanje torpeda i evolucija riječke torpedne lansirne stanice / Testing of Torpedoes and the Evolution of Rijeka's Torpedo Launch Pad Station 315

Denis Cahill

A Torpedo and Torpedo Warfare Database / Torpedo i baza podataka torpednoga ratovanja 337

Denis Cahill

Patrick Cunningham and his "Rocket Torpedo" / Patrick Cunningham i njegov „raketni torpedo” 339

Ivan Marović, Dražen Bošković

Neglected Marine Structures – The Miami Marine Stadium vs. the Rijeka Torpedo Launch Pad Station / Zapostavljene pomorske građevine – Pomorski stadion u Miamiu u usporedbi s riječkom lansirnom stanicom za torpeda 347

Ivo Mileusnić

Predmeti tvornice *Torpedo* u Pomorskom i povijesnome muzeju Hrvatskog primorja Rijeka / The objects of Torpedo Factory in the Maritime and History Museum of Croatian Littoral Rijeka 361

Nikša Fafandjel, Marko Hadjina, Tin Matulja, Josip Andrić

Metodologija za izradu izvedbene dokumentacije replike rapske lađe u funkciji očuvanja brodograđevne baštine / Manufacturing Design Methodology for Replica of „rapska lađa” towards Preserving Shipbuilding Heritage 363

Jakov Karmelić, Ivana Golob, Miljenko Smokvina

Bijeli bljesak 10 sekundi (Riječki svjetionik na Mlaci) / Ten Seconds' White Flash (Rijeka's Lighthouse at Mlaka) 373

Josip Vretenar

Austrougarsko mornaričko zrakoplovstvo / Austro-Hungarian Maritime Airforce 385

TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe / Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Radnička naselja, mikrouurbanizam / Workers' Settlements, Micro-urbanism	399
<hr/>	
Maja Pličanić, Elša Turkušić Radničko naselje moderne s „kućom za neoženjene radnike” u Varešu – prilog istraživanju arhitekture Juraja Neidhardta / Modernist Workers' Settlement in Vareš with a “Singles' House” – a Contribution to Research into Juraj Neidhardt's Architecture	401
Jasenska Kranjčević, Nikša Božić Lički Osik – posljednji planirani industrijski grad u Hrvatskoj? / Lički Osik – the Last Planned Industrial Town in Croatia?	417
Ines Ambruš Company town Baća u Borovu / Company Town Baća in Borovo	435
Mirela Strahinić Pustara Zlatna Greda / Heathland Zlatna Greda	453
Srđan Škunca Planiranje i izgradnja radničkih naselja u Rijeci u svjetlu društveno-političkih promjena u razdoblju 1940.–1945. / Planning and Construction of Workers' Settlements in Rijeka in the Light of Social and Political Changes in the Period 1940 – 1945	467
Jasna Rotim Malvić Radnička naselja u Rijeci – socijalna politika izvan ideološki definiranog prostora i vremena / Workers' Settlements in Rijeka – Social Policies Outside of Ideologically Defined Space and Time	485
Theodor de Canziani Prenamjena riječke industrijske arhitekture – Tvornica kožah G. Ružić / Reuse of Rijeka's Industrial Architecture – G. Ružić Leather Factory	491
Julija Lozzi-Barković, Ivana Hrebak, Tina Fabijančić Tvornica UKOD u Sušaku / UKOD Rigid Wood Factory at Sušak	505
TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe / Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Biografije graditelja i arhitekata, Rafinerija / Biographies of Constructors and Architects, Refinery	517
<hr/>	
Rhea Silvija Ivanuš Milan Pavić – fotografski majstor industrijskih i graditeljskih motiva sredine 20. stoljeća / Milan Pavić – Master of Photography of Industrial and Construction Motifs from the Mid-twentieth Century	519
Igor Čulig Inženjer Nikola Marić: tehnička poslovnicu za stambeno, javno i industrijsko / Engineer Nikola Marić: Technical Manual for Residential, Public, and Industrial Structures	531
Zrinka Paladino Arhitektura energetskih postrojenja Lavoslava Horvata / Architecture of Lavoslav Horvat's Power Plants	545

Branko Metzger-Šober

Graditeljske specifičnosti arhitektonskog opusa Emilija Ambrosinija od 1903. do 1912. godine / Special Constructive Characteristics in the Architectural Oeuvre of Emilio Ambrosini in the Period 1903 – 1912 561

Ewa Kawamura

The Hotel Industry and Its Preferred Architectural Style in Rijeka, Opatija and Lovran between the 19th and 20th Centuries / Hotelska industrija i njezini najdraži arhitektonski stilovi u Rijeci, Opatiji i Lovranu na razmeđu 19. i 20. stoljeća 579

Toni Šaina

Teatrino – zgrada društvenog doma u bivšem tvorničkom kompleksu *Rikard Benčić* / *Teatrino* – Cultural Centre Building in the Former *Rikard Benčić* Factory Complex 581

Velid Đekić

Nereo Bacci i ostali riječki moderni arhitekti na Mlaci / Rijeka's Nereo Bacci and Other Modern Architects at Mlaka 591

Sonja Jurković

Pristup problemima i potencijalima prostora rafinerije Mlaka / An Approach to the Problems and Potentials of the Area of Refinery in Mlaka 611

TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe/ Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Obnova industrijske baštine – realizacije i projekti / Renovation of Industrial Heritage – Realizations and Projects 623

Eleni Boumpari

The Greek Paradigm of Industrial Wastelands and their Transformation / Grčki obrazac napuštenih industrijskih područja i njihove preobrazbe 625

Antonella Caroli

Port Constructions and Special Buildings in the Trieste *Lagerhäuser* / Tršćanske lučke strukture i posebne građevine *Lagerhäuser* (skladišta) 635

Vladimir Hain

Nitra 4D Park – Revitalization of the Old Barracks Dating Back to the Austro-Hungarian Empire / 4D park Nitra – revitalizacija vojarni iz doba Austro-Ugarske 637

Marko Franković

Primjer rekonstrukcije drvenog mehanizma, vodenog mlina u općini Skrad, Gorski kotar / Example of Reconstruction of a Wooden Water Mill Mechanism in the Municipality of Skrad, Gorski kotar 651

Sanja Lončar-Vicković, Damir Markulak, Zlata Dolaček Alduk, Mario Galić

Od munjare do plinare, od plinare do tehničkog muzeja / From Electrical Plant to Gas Plant, from Gas Plant to Technical Museum 653

Sanja Lončar-Vicković, Dina Stober, Ivan Valentić

Što čekamo? Vlak? / What are we Waiting for? A Train? 667

Katarína Šimončíčová

Development and Possible Conversions of Power Plants in Bratislava / Razvoj i moguća prenamjena termoelektrana u Bratislavi 669

Bernard Franković, Lana Škopac Termoelektrana Vlaška / Electric Power Plant Vlaška	681
<hr/>	
TEMA / TOPIC: Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe / Rijeka and Industrial Building Heritage; PODTEMA / SUBTOPIC: Edukacija, sinteza / Education, Synthesis ...	697
<hr/>	
Sanja Lončar-Vicković, Dina Stober Industrijska baština Osijeka – sa studentima u projekt / Osijek's Industrial Heritage – Launching a Project with Students	699
Snješka Knežević Otvorena pitanja o reurbanizaciji bivše tvornice <i>Janko Gredelj</i> i rehabilitaciji industrijske baštine / Open Questions on the Re-urbanization of the Former <i>Janko Gredelj</i> Factory and Revitalization of Industrial Heritage	713
Alan Braun, Tomislav Vidović Obnova Francuskog paviljona u Zagrebu s aspekta njegovih tehničko-tehnoloških vrijednosti / Renovation of the French Pavilion in Zagreb from the Point of Its Technical and Technological Assets	733
Olga Magaš Vodovodna ulica dvadeset godina poslije / Vodovodna Street after 20 Years	751
Nikolina Radić-Štivić Krpanje grada – međunarodni urbanističko-arhitektonski projekt / Patching up the City – International Urban Planning and Architectural Project	753
Marko Bilušić Etički odnos prema zaštiti industrijske baštine na primjerima Zagreba i okolice / Ethic Relations to Protection of Industrial Heritage on the Examples from Zagreb and Its Surroundings	755
POSTER SEKCIJA / POSTER SECTION	769
<hr/>	
Elvis Žic, Martina Vivoda, Čedomir Benac Uzroci i posljedice regulacije toka Rječine / Causes and Effects of the Regulation of Rječina Watercourse	771
Daina Glavočić Radnička naselja u Rijeci od kraja 19. stoljeća do Prvoga svjetskog rata / Workers' Settlements in Rijeka from the End of the 19 th Century until the First World War	797
Martina Jakovčić Od industrijsko-vojne četvrti do novih gradskih funkcija – urbanogeografska analiza funkcionalne prenamjene industrijske i vojne baštine na području gradske četvrti Črnomerec u Zagrebu / From an Industrial and Military Block to New City Functions – Urban and Geographic Analyses of Functional Reuse of the Industrial and Military Heritage in Zagreb's Črnomerec District	813
Maja Pličanić, Nasiha Pozder Prepoznavanje autentičnosti „ugljenoga grada” u BiH kao potencijalnog industrijskog naslijeđa u kontekstu njegove regeneracije – Studija slučaja: grad Vareš / Authenticity Recognition of “Coal City” in BiH as a Potential Industrial Heritage in the Context of its Regeneration – Case Study: City Vareš	831

Anamarija Lukšić Podzemni grad XXI – Labin / Underground City XXI – Labin	845
Marina Smokvina, Mojca Smode Cvitanović, Melita Čavlović Primjena paradigme o „tri urbanizma” na planiranje napuštenih industrijskih prostora u gradskom tkivu / Applying the Paradigm of “Three Urbanisms” on the Planning of Abandoned Industrial Complexes within the City Structure	847
Ivana Golob, Kristina Pandža Sušačka Gradska ledana / Sušak City Iceworks	849
Emma Aničić Riječka parna tvornica konjaka i žestokih pića / Rijeka Steam Cognac and Hard Liquor Factory	861
Ivana Lučić Mogućnosti revitalizacije riječkoga lučkog prostora i primjeri iz bostonske prakse / Possibilities of Revitalization of Rijeka’s Port Area and Examples from Bostonian Practice	867
Vedrana Spadoni Štefanić Riječki zidni grafiti o industrijskoj baštini / Rijeka’s Wall Graffiti on Industrial Heritage	881
Vladimir Tonić Utvrde oko grada Rijeke izgrađene u doba Rapalske granice / Fortifications Around Town of Rijeka Built During the Times of the “Rapallo Border”	883
Nana Palinić, Igor Golčić, Iva Mrak Revitalizacija zone Kolodvor – Žabica u Rijeci i adaptacija željezničkih skladišta za javnu namjenu u okviru nastavnog programa diplomskog studija Urbanog inženjerstva na Građevinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci / Revitalization of the Zone Railway Station – Žabica in Rijeka and the Reuse of Railway Warehouses into Public Use Structures as Part of the Urban Engineering Graduate Studies Syllabus at the Faculty of Civil Engineering of the Rijeka University	905
Branislav Milić Graditeljsko i hidrotehničko naslijeđe Vojvodine / Built and Hydrotechnical Heritage in Vojvodina	925
Darja Radović Mahečić Conrad Zschokke i povijest uspješne građevinske tvrtke (1867.–2003.) / Conrad Zschokke and the History of a Successful Construction Company (1867–2003)	949
Tuga Tarle Brendiranje Rijeke – Model muzeja iseljništva i središta globalnih migracija u Rijeci / Branding of Rijeka – Model of the Museum of Emigration and the Centre of Global Migrations in Rijeka	951
FOTOGRAFSKA PRIČA 2012. / PHOTO STORY 2012	963

RIJEČ PREDsjedNICE *PRO TORPEDA*

Godine 2012. održana je peta u nizu međunarodnih konferencija o industrijskoj baštini, koju riječka udruga *Pro Torpedo* već deset godina kontinuirano organizira radi širenja saznanja o domaćim, europskim i svjetskim primjerima industrijskog naslijeđa, njegova prijašnjeg i sadašnjeg stanja te planirane budućnosti. Namjera je neprestano podizanje svijesti građana o vrijednosti i značenju takve građe. Istovremeno, *Pro Torpedo* nastoji na konferencijama tematizirati sadržaje koji su u vrijeme održavanja skupa iznimno aktualni u Rijeci, a to znači i u Hrvatskoj, no podjednako su vruće teme i u drugim zemljama.

Ponosno je 2012. organizirana jubilarna, V. međunarodna konferencija o industrijskoj, posebno graditeljskoj baštini, na kojoj je, uz dosadašnje, primjetan sve veći broj novih referenata, sudionika i publike. Posebno je zadovoljstvo što se pridružuje sve više zainteresiranih studenata jer se konferencija održava u novoizgrađenim prostorima suorganizatora – Građevinskog i Filozofskog fakulteta, koji su zaživjeli u krugu riječkoga Kampusu na Trsatu. Time su V. konferenciji *Pro Torpeda* omogućeni vrlo lijepi, izvrsno opremljeni prostori te brojna mlada studentska publika na koju naša udruga računa kao na buduće sudionike u istraživačkim i publicističkim projektima.

Zahvaljujući povećanom zanimanju kolega iz Hrvatske za industrijsku baštinu, posebice graditeljsku, mnogobrojni su prilozi posvećeni industrijskoj arhitekturi jer danas gabaritima dominira pojedinim dijelovima gradova, a svojom graditeljskom izvedbom pobuđuje zanimanje stručnjaka i laika, dok neiskorištenim, napuštenim i bez djelatne funkcije ispražnjenim interijerima golica maštu mnogih o mogućim budućim funkcijama. Nisu isključena ni sva druga, različita područja specijalističkih i općih sadržaja koji nisu usko vezani uz graditeljstvo, ali jesu uz industrijsku arheologiju i nematerijalnu industrijsku baštinu o kojoj se za sada premalo govori. Prepoznata su i urbanistička postignuća nekadašnjih planera radničkih naselja povezanih s velikim industrijskim pogonima, koja su naknadnim devastacijama doživjela sudbinu kompleksa zbog kojih su podignuta.

Kao i tijekom svih dosadašnjih konferencija, svojim smo gostima osigurali obilazak i uvid u relikte riječke, ovaj put naftne industrijske baštine, ali i sudioništvo u prigodnoj kulturnoj ponudi konferencije (film, koncert, izložbe), postkonferencijski izlet u Istru, u rudarska naselja Labina i Raše, kako bi se nakon bogatoga dvodnevno stručnog programa, relaksirali i osjećali dobrodošli kao stari prijatelji.

mr. sc. Daina Glavočić
predsjednica *Pro Torpeda*

RIJEČ UREDNIKA

U kontinuitetu od 2003. do 2012. godine u Rijeci se u organizaciji udruge *Pro Torpedo* održavaju međunarodne konferencije o industrijskoj baštini. Rijeka, grad nekad poznat po industriji, a danas samo po vrijednom industrijskom naslijeđu, bijenalno okuplja znanstvenike, stručnjake i zainteresirane građane koji istražuju, valoriziraju i prezentiraju ovu baštinu i tijekom nekoliko dana razmjenjuju misli i iskustva u nastojanju da se industrijska baština očuva od uništenja, propadanja i zaborava. Rezultati konferencija objavljuju se u zbornicima koji se promoviraju neposredno uoči nove konferencije.

Pred čitateljima je Zbornik radova V. međunarodne konferencije o industrijskoj baštini koja je 25. i 26. svibnja 2012. održana na Građevinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Glavna tema 5. konferencije bila je *Rijeka i industrijsko graditeljsko naslijeđe – naslijeđe arhitekture i građevinarstva*. Uz glavnu temu, dio konferencije bio je posvećen općim temama – ovaj put vezanim uz pomorstvo i proizvodnju torpeda.

Bila je to prema broju sudionika najveća konferencija do sada, na kojoj je sudjevalo 107 stručnjaka i znanstvenika s ukupno 77 prijavljenih radova. Uz sudionike iz Hrvatske, bili su zastupljeni i oni iz drugih zemalja: Slovačke, Italije, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Grčke, Njemačke, Nizozemske, Australije i SAD-a.

Velik broj sudionika i brojna zanimljiva izlaganja potvrdili su da je industrijska baština tema koja okuplja sve veći broj stručnjaka i znanstvenika, posebno onih s interesom za industrijsku arhitekturu i građevinarstvo. Konferencija je potvrdila i da, uz svijest o potrebi zaštite i obnove industrijske baštine, raste i svijest o potrebi zaštite svih tekovina industrijalizacije – industrijske proizvodnje, rada, radničkih prava, te o afirmaciji reindustrijalizacije kao najboljeg odgovora na poromećaj deindustrijalizacije.

Veći dio konferencije odvijao se kroz prezentacije koje su bile razvrstane prema temama i podtemama, a dio konferencije, zbog iznimnog broja sudionika, realiziran je kroz poster-sekciju. Konferencija je bila popraćena i s više manifestacija. Uoči konferencije u Sveučilišnoj knjižnici Rijeka otvorena je izložba *Putovanje riječkom industrijskom baštinom kroz fond Sveučilišne knjižnice Rijeka* autorice Evgenije Arh, a u Galeriji Kortil izložba *Nova namjena starih industrijskih građevina: četrdeset godina zaštite industrijskih spomenika u Njemačkoj* autora Axela Föhla. Prvog dana konferencije na Građevinskom fakultetu otvorena je izložba studentskih radova *Revitalizacija zone Kolodvor – Žabica u Rijeci i adaptacija željezničkih skladišta za javnu namjenu*. Istog dana na Filozofskom fakultetu otvorene su izložbe *Graditeljsko i hidrotehničko nasleđe u Vojvodini* autora Branislava

Milića, izložba fotografija *Metropolis – ugrožena povijesna skladišta riječke luke* autora fotografa Marka Gracina, izložba *Povodom 100. godišnjice prvog leta Josefa Mickla s Valturskog polja 29.07.1911.* autora Boža Simovića i izložba studentskog projekta *Upoznaj grad – izloži rad* autorica Eme Aničić, Ivane Golob, Anje Lebarić, Ivane Lučić i Kristine Pandža.

Radovi s konferencije u Zborniku su predstavljani s 57 znanstvenih i stručnih članaka i 20 sažetaka. Pedeset dva članka vezana su uz glavnu temu konferencije, a pet uz opće teme. Članci su raspoređeni prema podtemama: *Teorija, Građevinarstvo, Industrijska baština gradova, Pomorstvo i proizvodnja torpeda, Radnička naselja i mikrourbanizam, Biografije graditelja i arhitekata, Obnova industrijske baštine – realizacije i projekti te Edukacija i sinteza.*

Veliko zanimanje autora za objavljivanje u Zborniku rezultirao je s gotovo 1.000 stranica, što je najveći opseg zbornika do sada.

Sve su radove recenzirali autorima anonimni recenzenti, znanstvenici ili stručnjaci iz područja sadržaja rada, a u recenziji je sudjelovao 21 recenzent iz Hrvatske i inozemstva. U ovoj knjizi Zbornika radovima je prvi put dodijeljena kategorija rada: stručni rad, pregledni rad, prethodno priopćenje i izvorni znanstveni rad. Devet su radova recenzenti i Uredništvo ocijenili kao izvorni znanstveni rad, jedanaest je radova ocijenjeno kao prethodno priopćenje, dvadeset dva rada svrstana su u kategoriju preglednog rada, a petnaest u kategoriju stručnog rada. Radovi su, kao i u prethodnim zbornicima, jezično lektorirani i korigirani te grafički uređeni i oblikovani.

Glavne misli, zaključke i preporuke konferencije objedinila je dr. sc. Snješka Knežević u tekstu Zaključka konferencije koji se također prvi put objavljuje. Na kraju Zbornika objavljene su fotografije snimljene tijekom održavanja konferencije.

Željeli bismo zahvaliti svima koji su sudjelovali u stvaranju Zbornika: prije svega autorima, bez čijih radova ne bi bilo ovog zbornika, recenzentima koji su se pobrinuli za osiguranje kvalitete radova, prevoditeljima Andyju Jelčiću i Martinu Mayhewu, lektorici Gordani Ožbolt koja je jezično dotjerala radove, Jasminki Maržić-Kazazi koja je završno oblikovala knjigu i dala tekstovima nov, kvalitetniji izgled te Istogu Žoržu koji je fotografski dokumentirao najznačajnije trenutke konferencije.

Posebnu zahvalnost dugujemo našem dugogodišnjem recenzentu i savjetniku akademiku Borisu Magašu koji nas je, nažalost, 24. listopada 2013. napustio. Recenzije radova za ovaj Zbornik bile su posljednje koje je napisao.

Zalaganjem velikog broja sudionika, zbornici radova međunarodnih konferencija o industrijskoj baštini nastoje biti svakim novim izdanjem sve kvalitetniji, što će se, vjerujemo, nastaviti i u sljedećim izdanjima.

dr. sc. Nana Palinić
mr. sc. Jasna Rotim Malvić
mr. sc. Velid Đekić

ZAKLJUČAK V. MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O INDUSTRIJSKOJ BAŠTINI

Peta, jubilarna konferencija o industrijskoj baštini udruge *Pro Torpedo*, odnosno deset godina neprekidna održavanja konferencija, navodi nas da bacimo pogled unatrag, uputimo na rezultate i spoznaje te najavimo planove.

BAŠTINA TORPEDA. Ishodišna i glavna tema bili su i ostali povijest, ostavština i očuvanje riječkog torpeda. Kao što je Rijeka nakon konstrukcije i proizvodnje prvog torpeda na svijetu sredinom 19. stoljeća privukla interes najvećih pomorskih sila, tako je početkom 21. stoljeća zahvaljujući industrijskoj i tehnološkoj baštini torpeda postala svjetski centar za njihovo izučavanje, razvoj disciplina potaknutih izumom torpeda te povijest gradnje i konstrukcije podmornica općenito. Već prva konferencija održana 2003. o 150. obljetnici Tvornice torpeda, potvrdila je da su sačuvani elementi torpedne tehnologije u Rijeci: lansirna rampa, uređaji, povijesna torpeda i njihova oprema, najveći i najvažniji korpus hrvatske industrijske baštine. Misija je *Pro Torpeda* predstavljanje i valorizacija baštine torpeda kako bi ona našla svoje mjesto u europskoj i svjetskoj tehnološkoj baštini. Tematika od početka okuplja najvrsnije eksperte i specijaliste iz cijelog svijeta.

POMORSTVO. Osim baštine, postavljena su i druga težišta. Jedno je od njih ukupnost tradicionalnih i modernih djelatnosti povezanih s pomorstvom: brodarstvo, brodogradnja, luke, ratna mornarica, ribarstvo, proizvodnja soli, spužvarstvo i koraljarstvo, podvodna arheologija, ronilaštvo i nautički turizam, naposljetku znanstvene discipline kao što su hidrografija, oceanografija, pomorska meteorologija te edukacija pomoraca.

INDUSTRIJSKA BAŠTINA RIJEKE. Ista se važnost pridaje imponantnoj industrijskoj baštini Rijeke koja od sredine 18. stoljeća ima najveću šećeranu u Austrijskome Carstvu, u 19. stoljeću postaje najveći industrijski grad na tlu Hrvatske, trgovačko i prometno čvorište, a danas pripada njezinim najvećim industrijskim središtima. Nimalo slučajno Rijeka baštini najviše industrijskih objekata, sve tipove proizvodnje, najveću povijesnu luku i željeznički čvor. Budući da je nadolaskom postindustrijske ere velik dio pogona riječke industrije ugašen, velika područja i kompleksi duž riječkog *waterfronta* i duž vodotoka Rječine pretvaraju se u zonu industrijske arheologije. Alternativi njihova rušenja i uklanjanja *Pro Torpedo* pretpostavlja njihovo vrednovanje, rehabilitaciju i obnovu, drugim riječima: uključivanje u život grada kao javnih poprišta društvenosti i kulture, simbola novog urbaniteta i posebnog identiteta grada.

NACIONALNI I MEĐUNARODNI FORUM. Od 2003., otkako se održavaju, bijenalne konferencije *Pro Torpeda* postale su jedini nacionalni i respektabilni međunarodni forum na kojemu se razmatra tematika očuvanja i zaštite industrijske baštine, obuhvaćajući sve relevantne aspekte: od teorijskih i znanstveno-istraživačkih do konzervatorskih, urbanističkih, ekonomskih i ostalih. Grad Rijeka postao je, zahvaljujući sustavnom djelovanju *Pro Torpeda*, žarište bavljenja industrijskom baštinom Rijeke, Hrvatske, srednje Europe i drugih sredina suvremenog svijeta te mjesto okupljanja stručnjaka najrazličitijih profila, ali i aktivista, pobornika alternativnih politika, koji ovdje nalaze tribinu za izlaganje svojih stajališta i vrijednosnih opredjeljenja, a napose mogućnost dijaloga.

ZAJEDNIŠTVO DISCIPLINA. U tom dijalogu ravnopravno i jednakopravno sudjeluju pripadnici humanističkih i tehničkih disciplina, što je jedna od bitnih karakteristika i važno dostignuće ovog foruma. Od samog početka pokazalo se da među tim disciplinama postoji niz dodirnih točaka i interesa kad je riječ o čuvanju i zaštiti tehničke baštine, a suglasnost o ciljevima zajedničkog angažmana i akcija svjedoči da nema mjesta predrasudama o razlikama među njima. Drugim riječima, i tehničke i društvene discipline podvodimo pod zajednički nazivnik i okvir: KULTURA.

UNIVERZALNOST TENHIKE. Polazeći od najšireg pojma tehničke baštine, na konferencijama je bilo govora o gotovo svim izrazima tehničke kulture: artefaktima i sustavima, oblicima djelovanja i znanja, njihovoj primjeni i uporabi, što je ponovno potvrdilo važnost tehnike kao glavnog obilježja civilizacije, napose moderne. Uz tu univerzalnu dimenziju, konferencije su održale i razvile osnovni cilj, a to je predstavljanje jedinstvenosti, obuhvatnosti i specifičnosti riječke industrijske baštine, problema njezine zaštite, obnove i rehabilitacije. Posebna se pozornost pridavala upoznavanju sa sličnom ili podudarnom problematikom u svijetu, što je kapital za postavljanja načela i zahtjeva vezanih za odnos prema lokalnoj baštini. Napose su inspirativni primjeri reurbanizacije i prenamjene industrijskih i lučkih areala, kompleksa i objekata u visokorazvijenim sredinama, koji dugoročno osiguravaju očuvanje i život te baštine.

ZBORNICI. O kvantiteti i kvaliteti svjedoče zbornici konferencija iz 2003., 2005., 2007. i 2010. s 161 referatom i nizom prigodnih izložaba, a njima će se pridružiti zbornik ovogodišnje, V. konferencije na kojoj su održana 62 referata i prikazano je 15 tematskih postera. Ukupno zbornici predstavljaju već impozantan kompendij, raščlanjen u niz tematskih cjelina, a većina priloga donosi rezultate novih istraživanja i inovativna tumačenja, dok neki otvaraju malo poznata područja. Zbornici su već potvrdili široku uporabu: u nastavi, istraživanju i općoj naobrazbi, a nadasve se nadamo da će poslužiti kao valjana podloga za planove obnove i vitalizacije tehničke i tehnološke baštine – ne samo u Rijeci, nego i u drugim našim sredinama.

POTICAJ ZA NACIONALNU SREDINU. Hrvatska je, nažalost, na repu univerzalnog procesa valorizacije tehničke i tehnološke baštine, iako i ovdje postoje

stručnjaci koji se bore za nju kao istraživači i znanstvenici različitih disciplina, muzeolozi i konzervatori, iako je i oficijelna zaštita kulturnih dobara stala u njezinu obranu, a za njezino se očuvanje zalaže i niz nevladinih organizacija. Hrvatska tehnička baština nije uključena ni u nacionalne ni u regionalne ni u gradske prostorne strateške dokumente, javnosti nije predstavljena njezina povijesna i identitetska važnost, a borba za očuvanje pojedinih, čak i istaknutih spomenika zahtijeva golem ulog energije i često završava porazom. Stoga je danas važno razvijati svijest o njezinoj važnosti s ciljem da odnos prema njoj izmijeni ne samo šira javnost, nego i one političke strukture i institucije koje donose odluke. Međunarodna iskustva svjedoče da su veliki projekti vitalizacije i rehabilitacije bivših industrijskih i lučkih područja pokrenuli pozitivne financijske procese, potaknuli zanimanje i aktivno sudioništvo privatnih i korporacijskih investitora. Na ovogodišnjoj konferenciji prof. Zlatko Uzelac, zamjenik ministrice kulture Republike Hrvatske, najavio je osnutak posebnog tijela koje bi se unutar Ministarstva specijalistički bavilo tehničkom baštinom.

GLOBALNI CILJEVI. Osim toga neposrednog cilja usmjerenog nacionalnim problemima, *Pro Torpedo* se u svim prilikama zalaže za promociju tehničko-tehnološke i industrijske baštine na globalnom planu. Pozitivni odnosi i primjeri, mnogobrojne akcije i inicijative, o kojima se nije teško osvjedočiti pregledom stručnih publikacija, muzejskih kataloga, monografija i sve popularnijih vodiča industrijske baštine ili još lakše na internetu, ne mogu prikriti činjenicu da je mnogo tih specifičnih spomenika izgubljeno: porušeno, da ustupe mjesto novim strukturama ili sadržajima.

Pojam „tehničkoga kulturnog spomenika” formuliran je još u drugom desetljeću 20. stoljeća, kada se postupno probija i svijest o umjetničkoj vrijednosti suvremene industrijske gradnje, a njemački konzervator Paul Clemens 1925. eksplicitno objavljuje da su karakteristični SPOMENICI prve četvrtine 20. stoljeća monumentalni industrijski kompleksi, a ne reprezentativna zdanja u tradicionalnom smislu. No u drugoj polovici 20. stoljeća opće strukturne promjene u ekonomiji, poglavito deindustrijalizacija, stvorili su problem (i pojam) INDUSTRIJSKE BAŠTINE kao golemoga spomeničkog korpusa. Iako dokumentira važnu eru planetarne civilizacije i prostire se gotovo cijelim globusom, taj korpus baštine još nije odgovarajuće valoriziran, zaštićen i osiguran da preživi i u postindustrijskoj eri unatoč svojim posvjedočenim potencijalima. Signifikantno je da je na rastućoj Listi svjetske kulturne baštine UNESCO-a ubilježeno tek sedamdesetak spomenika tehničke kulture iz cijeloga svijeta, što svjedoči da na svim razinama treba pojačati napore na prezentaciji i očuvanju tehničke baštine.

Stoga će *Pro Torpedo* u budućnosti razvijati misiju potvrđenu proteklog desetljeća velikim odazivom pojedinaca i suradnjom s mnogim institucijama i organizacijama koji s njim dijele iste ciljeve i vizije.

